

Лекції з курсу «Соціологія національної безпеки»

Лекція 5. Технології реагування на загрози національній безпеці

План

1. Методи аналізу соціальних конфліктів.
2. Технології державного реагування на загрози національній безпеці.
3. Конструювання технологій реагування на загрози національній безпеці.

Література:

1. Глобальна та національна безпека: підручник / авт. кол. : В.І. Абрамов, Г.П. Ситник, В.Ф. Смолянчук та ін. / за заг. ред. Г.П.Ситника. Київ : НАДУ, 2016. 784 с

1. Методи аналізу соціальних конфліктів

Соціальний конфлікт – форма розвитку і результат загострення соціальних протиріч, боротьба суб'єктів суспільних відносин з приводу реалізації реально або уявно несумісних, взаємовиключних інтересів. **Суб'єктами конфлікту** можуть бути індивіди, соціальні групи, а також держави, групи держав. В основі соціальних конфліктів лежать **протиріччя**, які являють собою протилежність інтересів.

Класифікація соціальних конфліктів здійснюється: 1) *За сферою поширення* (внутрішньодержавні, регіональні та глобальні); 2) *за складом суб'єктів конфлікту*; 3) *за типом протиріч* (політичні, етнополітичні, економічні, екологічні, релігійні, юридичні); 4) *за засобами та формами протистояння* (збройні, воєнні, воєнно-політичні конфлікти, війна); 5) *за характером впливу на суспільство* (конструктивні та деструктивні); 6) *за положенням суб'єктів конфлікту в системі суспільних відносин та співвідношення сил між ними* (вертикальні та горизонтальні); 7) *за ступенем інтенсивності* (низької, середньої та високої інтенсивності); 8) *за ступенем нормативної регуляції* (конфлікти інституційовані та неінституційовані).

З феноменом збройного соціального конфлікту нерозривно пов'язані *етнічні мобілізація, ідентифікація, насильство, націоналізм, сепаратизм і тероризм.*

Передумовою ефективного врегулювання соціальних конфліктів є їх *діагностика*, що передбачає збір та аналіз різносторонньої інформації про конфлікт.

В *структурно-змістовному плані соціальний конфлікт являє собою систему взаємопов'язаних елементів*, основними з яких є: *суб'єкти конфлікту*,

непрямі учасники конфлікту, об'єкт та предмет конфлікту, конфліктна свідомість, конфліктні дії, конфліктні відносини, засоби конфлікту.

Предмет конфлікту – це те протиріччя (політичне, економічне, світоглядно-ціннісне), яке покладене в основу протистояння. **Об'єкт конфлікту** – ті матеріальні та духовні цінності, ресурси, з приводу володіння якими відбувається боротьба між сторонами. Важливе значення має **аналіз конфліктної свідомості**, зміст якої складають політичні інтереси, цілі та завдання, а також **конфліктні стереотипи та феномени сприйняття**. **Втрата почуття реальності суб'єктами конфлікту**, невідповідність їх сприйняття дійсності може значно ускладнити процес мирного, ненасильницького врегулювання політичного конфлікту. Це демонструє **феномен «дзеркальних образів» сприйняття**. Цей феномен поєднується з **«феноменом приписуючого викривлення»**, – будь-які вчинки іншої сторони пояснюються її злими намірами. Протилежній стороні приписуються виключно негативні риси, а власні дії сприймаються, як позитивні й правильні. За певних обставин ускладнити процес врегулювання конфлікту можуть також **надмірна «гіпертрофованість сприйняття»** або, навпаки, **«реакція заспокоєння»**. В процесі проведення аналізу необхідно брати до уваги прояви негативних феноменів сприйняття на масовому та індивідуальному рівнях, зокрема, формування у свідомості сторін протистояння **конфліктних стереотипів**, складовою яких є **дегуманізований образ ворога**.

Еволюційно-генетичний аналіз конфлікту передбачає визначення причин (суб'єктивні та об'єктивні конфліктогенні чинники, які призводять до змін у відносинах між суб'єктами соціальних відносин) конфлікту, умов виникнення і розвитку конфлікту та етапів його динаміки. В межах цього підходу політичний конфлікт розглядається як процес.

Процес розвитку соціального конфлікту проходить ряд фаз та стадій. Під час **латентної фази** формується конфліктна ситуація, накопичуються і загострюються суперечності. В межах **фази безпосередньої конфліктної взаємодії** сторони конфлікту прагнуть реалізувати свої цілі. **Стадія ескалації** характеризується різким посиленням протистояння сторін конфлікту. **Стадія кульмінації** відповідає максимальному рівню інтенсивності конфлікту. **Стадія деескалації** передбачає

зменшення рівня гостроти та інтенсивності конфлікту. На *фазі врегулювання* конфліктні дії припиняються, учасники визначають об'єм взаємних втрат та можливих поступок, а також подальші наміри та лінію поведінки.

Функціональний аналіз соціального конфлікту – це визначення функцій та наслідків соціального конфлікту. Виділяють два основні *типи функцій соціальних конфліктів*: *деструктивні* та *конструктивні*.

2. Технології державного реагування на загрози національній безпеці

Технології державного реагування на загрози національній безпеці – це метод або система методів, процедур, операцій по зміні стану об'єктів національної безпеки, спрямовані на захист національних інтересів. В залежності від стадії формування та реалізації загроз національній безпеці виокремлюють такі технології державного реагування на загрози як *профілактика* та *протидія*, яка в свою чергу передбачає: попередження, припинення та локалізацію дії загроз національним інтересам.

Суть *технологій державного реагування на загрози національній безпеці* полягає у досягненні мети щодо мінімізації рівня загроз, що можливо за умов: усвідомленого підходу до її досягнення; використання наукових підходів; урахування специфіки відповідної сфери національної безпеки і суб'єкта безпеки.

В структуру технології входять такі елементи: *цілісна теоретична концепція*, яка відображає закономірності функціонування об'єкту впливу; об'єкт і предмет впливу; алгоритм; технологічні способи і засоби перетворення предмету. **Об'єктом технологій державного реагування на загрози** національній безпеці виступає система «національна безпека – середовище», а **предметом** – національні інтереси, як основний діючий елемент цієї системи.

Третя складова технології державного реагування на загрози національній безпеці – це **алгоритм реагування**, тобто послідовність застосування засобів і технологічних способів з метою мінімізації рівня загроз. **Технологічні способи реагування на загрози національній безпеці** – це *правила, відповідно до яких здійснюється комплекс аналітичних, діагностичних, профілактичних, корекційних заходів, професійні та етичні норми, обумовлені специфікою об'єкта безпеки*.

Засіб як компонент технології реагування на загрози національній безпеці – це комплексні чи часткові методики і техніки, що дозволяють змінювати параметри (обсяг і зміст) функціонування об'єкта безпеки відповідно до визначених умов.

Вибір концептуальних підходів щодо реагування на загрози національній безпеці передбачає такі кроки. 1) *Визначення політичної і геостратегічної позиції держави у світі*, реального і потенційного статусу держави у геополітичному просторі, союзників держави при реалізації та захисті її національних інтересів. 2) *Визначення національних цінностей, інтересів і цілей держави*. 3) *Визначення загроз життєво важливим національним інтересам*. 4) *Визначення намірів держави щодо захисту своїх національних інтересів та обсягу необхідних ресурсів, сил та засобів*.

«Жорстка сила», або «жорстка могутність» – це здатність до примушення, що обумовлена військовою і економічною потужністю країни. *М'яка могутність* виникає, коли країна привертає своєю культурою, політичними ідеалами і програмами. Жорстка сила не втрачає ключового значення у сучасному світі, де держави прагнуть захистити свою незалежність, а недержавні групи, такі, як терористичні організації, готові вдаватися до насильства. Але «*м'яка сила*» є дедалі більше значимою для звуження кола нових прихильників тероризму, а також для вирішення питань, що вимагають багатосторонньої співпраці.

3. Конструювання технологій державного реагування на загрози національній безпеці

Методи державного реагування на загрози національній безпеці – це шляхи, способи розробки системи заходів та практичних дій щодо попередження або мінімізації деструктивних впливів, що можуть бути спричинені потенційними або реальними загрозами національним інтересам держави. Вчені розрізняють політичні, дипломатичні, економічні, правові, військові, інформаційно-психологічні (ідеологічні) методи державного реагування на загрози національній безпеці, які спрямовані на недопущення здійснення сценаріїв дестабілізації суспільно-політичної та воєнно-стратегічної обстановки.

Кожна фаза соціального конфлікту потребує конкретного набору заходів з його локалізації і відвертання, що потребують комплексного характеру.

Локалізація та знищення джерела загрози, а також запобігання загостренню конфлікту, зокрема збройному, передбачає систему превентивних заходів.

Політичні заходи: зустрічі (офіційні, неофіційні) глав держав і урядів, делегацій; активізація міждержавних відносин; комунікації з керівництвом воєнно-політичних союзів задля оцінки загроз і вироблення спільних дій; оголошення ультимативних вимог державам-агресорам; використання міжнародних інститутів (ООН, ОБСЄ та ін.) для прийняття санкцій по відношенню до держави-агресора.

Дипломатичні заходи: активізація переговорів з питань, що спричиняють напругу у взаєминах держав; зміцнення заходів довіри; організація переговорів політичних лідерів, державних делегацій; розрив дипломатичних стосунків.

Економічні заходи: припинення або розширення зовнішньо-економічних зв'язків, введення ембарго на постачання сировинних енергоносіїв; здійснення блокади повітряних, наземних і морських кордонів; розрив економічних відносин, залізничних, морських, повітряних, поштових та інших зв'язків.

Правові заходи: вимоги (на офіційному рівні) дотримання норм міжнародного права, положень договорів та угод; підписання двосторонніх і багатосторонніх договорів та угод для врегулювання правових взаємовідносин; використання юридичних засобів і міжнародних правових інститутів (наприклад, суд ООН та ін.).

Військові заходи: переведення регулярних збройних сил на штати воєнного часу; переведення резерву на військове положення; формування нових з'єднань і частин; перебазування і розосередження сил і засобів флоту, ВПС; виведення військ з пунктів постійної дислокації і розгортання військ прикриття уздовж державного кордону; організація цілеспрямованого збору розвідданих у прикордонних районах.

Інформаційно-психологічні (ідеологічні) заходи: активізація пропаганди щодо необхідності дотримання міжнародних договорів; здійснення ідеологічного, пропагандистського і психологічного впливу на сторони конфлікту; інформування населення і військ (сил) про причини й дійсні цілі конфлікту; психологічні операції для запобігання деструктивних настроїв; зрив психологічних операцій ворога.